

ОСВІТНЯ ІННОВАТИКА В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ: ТЕХНОЛОГІЇ ТРЕНІНГУ, МЕНТОРІНГУ, ТЬЮТОРІНГУ ТА КОУЧІНГУ

EDUCATIONAL INNOVATION STUDIES IN SOCIAL WORK AND SOCIAL PEDAGOGY: TRAINING, MENTORING, TUTORING AND COACHING TECHNOLOGIES

У статті розглянуто тенденції впровадження освітньої інноватики в соціальну роботу і соціальну педагогіку. Розкрито суть важливих та актуальних сьогодні форм технологізації професійної діяльності соціальних працівників і педагогів, а саме тренінгу, менторінгу, тьюторінгу та коучінгу, що забезпечують успішність професійної взаємодії фахівця з клієнтом. Сформульовано принципи впровадження освітніх інновацій у соціальну роботу. Схарактеризовано спрямованість і зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Висвітлено компетентності тренера, ментора, тьютора, коучера у соціальній роботі.

Ключові слова: освітня інноватика, освітні технології, технологізація, тренінг, менторінг, тьюторінг, коучінг.

В статье рассмотрены тенденции внедрения образовательной инноватики в социальную работу и социальную педагогику. Раскрыта суть важных и актуальных сегодня форм технологизации профессиональной деятельности социальных работников и педагогов, а именно тренинга, менторинга, тьюторинга и коучинга, обеспечивающих успешность профессионального взаимодействия специалиста с клиентом. Сформулированы принципы внедрения образова-

тельных инноваций в социальную работу. Охарактеризованы направленность и содержание профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы. Проанализированы компетентности тренера, ментора, тьютора, коучера в социальной работе.

Ключевые слова: образовательная инноватика, образовательные технологии, технологизация, тренинг, менторинг, тьюторинг, коучинг.

The article considers the trends in the introduction of educational innovations in social work and social pedagogy. The essence of the important and current forms of technologization of the professional activities of social workers and teachers, namely training, mentoring, tutoring and coaching, ensuring the success of professional interaction with a client have been revealed. The principles of the introduction of educational innovations in social work have been formulated. The orientation and content of professional training of future specialists in the social sphere have been characterized. Competences of a coach, mentor, tutor, and coaching staff in social work have been analyzed.

Key words: educational innovations, educational technologies, technologization, training, mentoring, tutoring, coaching.

УДК 37.013.42:001.895(045)

Пахомова Л.В.,

старший викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Впровадження європейських стандартів у діяльність фахівців соціальної сфери висуває нове завдання оновлення технологічного забезпечення соціальної роботи та підготовки соціальних працівників / соціальних педагогів шляхом звернення до найкращих здобутків освітньої інноватики. Сучасні освітні технології, зокрема технології тренінгу, менторінгу, тьюторінгу, коучінгу, за умови їх грамотного застосування здатні забезпечити превенцію багатьох соціальних проблем через розвиток соціальної відповідальності та правової грамотності населення, підвищити якість соціальних послуг, збагатити їх спектр, задовольнити потреби різних категорій клієнтів тощо. Крім того, освітні інноваційні технології є ефективними у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери, оскільки забезпечують набуття компетентностей, необхідних для реалізації новітніх напрямів технологізації професійної діяльності. У цьому контексті оцінка перспектив впровадження інноваційних технологій у соціальну роботу та підготовка майбутніх фахівців до використання освітніх інновацій є як ніколи актуальною і становить важливу науково-практичну проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз стану дослідженості порушеної проблеми показав широке коло питань, висвітлених у руслі педагогічної інноватики. Так, розробка та впровадження інноваційних технологій в освітній процес здавна була предметом уваги науковців педагогічної галузі (таких як І. Дичківська, П. Підкасистий, І. Підласий, О. Попова, Г. Селевко, В. Сластьонін, А. Хуторской та ін.), у працях яких було закладено фундаментальні основи педагогічної інноватики.

За роки розбудови незалежності української держави та створення вітчизняної соціально-педагогічної наукової школи значно посилилася увага до дослідження проблеми застосування педагогічних інновацій у сфері соціальної роботи / соціальної педагогіки. Зокрема, питання вдосконалення професійної діяльності та підготовки майбутніх фахівців, у т. ч. і в аспекті інноваційної педагогіки, порушували вітчизняні науковці М. Галагузова, О. Гонта, П. Гусак, Р. Вайнола, Т. Дмитренко, Л. Коваль, О. Мельник, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко та ін. Останнім часом інноваційні технології професійної діяльності у різних осередках соціальної сфери та підготовка майбутніх фахів-

ців до їх застосування розглядалися у дослідженнях І. Дичківської, О. Дубасенюк, С. Коляденко, В. Ковальчук, О. Лісовця, Л. Міщик, Н. Павлік, Р. Петришин, Н. Сейко, Т. Шанскова та ін.

Аналіз праць вчених, інтерпольований на сучасні реалії соціальної роботи, переконує, що проблема професійної підготовки соціальних педагогів до впровадження інновацій і використання інноваційних форм і методів у соціально-педагогічній діяльності потребують подальшої розробки у дослідженнях вчених. Попри численні напрацювання в педагогічній і соціально-педагогічній літературі, у науково-практичних джерелах із соціальної роботи проблема впровадження освітніх інновацій у соціальну сферу та процес підготовки майбутніх соціальних працівників / соціальних педагогів задля підвищення рівня їх компетентності щодо використання інноваційних технологій у соціально-педагогічній діяльності не була раніше предметом цілісного історико-педагогічного дослідження у галузі соціальної педагогіки та потребує спеціального ґрунтового вивчення з метою усталення у сучасній парадигмі соціальної роботи.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності та можливості впровадження освітніх інновацій та інноваційних технологій (тренінгу, менторінгу, тьюторінгу, коучінгу) у соціальну роботу, висвітленні змісту та процедури професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, а також визначенні компетентностей, необхідних для реалізації новітніх напрямів технологізації професійної діяльності соціальних працівників / соціальних педагогів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні складно уявити сферу професійної діяльності соціального працівника без інноваційної діяльності – активності, спрямованої на розробку та втілення у практику результатів наукового пошуку, ґрунтованого на креативному підході та науково-технічних досягненнях [7, с. 24]. Це пов'язано з необхідністю технологічної перебудови соціальної роботи, зумовленою наближенням законодавства у соціальній сфері до європейських вимог, відповідно до потреб кожного члена суспільства, охопленням соціальними послугами нових категорій населення; появою інноваційних викликів у соціальній сфері; актуалізацією надсучасних видів соціальної допомоги, спричинених, зокрема, загостренням соціально-політичної й економічної ситуації в Україні.

За твердженням І. Данілової, стрижнем інноваційної діяльності є інновація, що використовується під час створення продукту або послуги, створюється внаслідок її здійснення, застосовується в процесі її реалізації, надає самому процесу елементи новизни [3, с. 286]. Джерелом інновації є цілеспрямований пошук ідеї з метою розв'язання

суперечностей, її освоєння відбувається шляхом апробації в формі експерименту або пілотного впровадження [4, с. 14–15]. Інновація освіти визначається як цілеспрямований процес часткової модифікації мети, змісту, методів, форм навчання і виховання, адаптації освітнього процесу до нових вимог сьогодення [1, с. 403].

Доволі вживаним у сучасній науці є термін «освітня інноватика». А. Нестеренко визначає це поняття як теорію і практику планування і впровадження змін в освіту, які сприяють її більш високій якості, наголошуючи, що потреба в розробці освітньої інноватики насамперед викликана новим, інноваційним типом світового розвитку. Він зумовлює формування нового типу суспільства, пред'являє нові вимоги до людини, її творчої активності та форм самореалізації [5, с. 115–116].

Зважаючи на потребу соціальної сфери у працівниках, здатних розробляти та впроваджувати інновації, оновлення потребує насамперед процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, котрі невдовзі почнуть працювати у змінюваних умовах, надаючи новим категоріям клієнтів інноваційні педагогічні та соціально-педагогічні послуги. На думку Н. Гарашкіної, технологічний компонент вищої професійної освіти у галузі знань «Соціальна робота» повинен містити як традиційні, так і інноваційні освітні технології (квазіпрофесійне навчання, волонтерську, дослідницьку діяльність, нові види самостійної і творчої діяльності студентів) [2, с. 150]. Вважаємо, що у зв'язку з цим процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери слід максимально наблизити до умов майбутньої професійної діяльності шляхом впровадження квазіпрофесійних освітніх технологій навчання фахівців. Для цього необхідно обирати ті освітні технології, які не лише забезпечують якісне засвоєння студентами знань і формування фахових умінь, а й ті, що, ґрунтуючись на певних принципах, можна впроваджувати у майбутню професійну діяльність задля забезпечення педагогізації соціальної сфери, підвищення якості соціальних послуг завдяки додатковому соціально-виховному впливу на клієнтів тощо.

Засвоєння таких технологій на етапі професійної підготовки забезпечує їх безперешкодне впровадження у процес соціальної роботи вже у період професійного становлення.

Принципи, які регламентують процес впровадження освітніх інновацій у соціальну роботу, можуть бути визначені на перехресті тих принципів, що унормовують процес виховання, зокрема соціального, та тих, які детермінують специфіку соціально-педагогічної допомоги клієнтам у соціальній роботі.

Принципи виховання характеризуються у педагогіці як стрижневі ідеї або ціннісні орієнтири виховання особистості, що віддзеркалюють рівень

культури певного соціуму, його вимоги до відтворення певного типу людської поведінки, визначають його стратегію, мету, напрями та технології виховання, загальний маршрут його реалізації, манеру взаємодії вихователів [6, с. 27–28]. Таким чином, принципи виховання є відображенням панівних у суспільстві соціальних цінностей, норм і вимог. Загальновідомі принципи виховання – природо- та культуровідповідності, гуманістичної спрямованості, а також нескінченності виховного процесу – отримують в умовах соціальної роботи нове розуміння, що ґрунтується на розгляді клієнта як суб'єкта самовиховання.

Серед основних принципів впровадження освітніх інновацій у роботу соціального працівника маємо виокремити такі:

- принцип активного залучення клієнтів до освітнього процесу;
- принцип вирішення конкретних практичних завдань під час спільної роботи у різних формах інноваційної діяльності;
- принцип навчіння клієнтів через систему симулятивних і моделюючих вправ;
- принцип соціального навчання через спілкування і взаємодію об'єктів і суб'єктів соціальної роботи;
- принцип інтерактивного консультування з позиції «рівний – рівному»;
- принцип моніторингу та якісного контролю ефективності взаємодії фахівця і клієнта.

У межах цієї публікації вважаємо за потрібне розглянути актуальні сьогодні форми технологізації професійної діяльності соціальних працівників і педагогів, а саме тренінг, менторінг, тьюторінг і коучінг, що забезпечують успішність професійної взаємодії фахівця з клієнтом.

Тренінг – це запланований процес модифікації ставлення особистості до ситуації, технологія активного навчання і формування життєвих цінностей і закріплення стратегій просоціальної поведінки клієнтів соціальної роботи. Соціально-педагогічний тренінг як інтерактивна форма навчання, як метод формування життєвої компетентності надає не лише специфічні знання та навички з певної тематики, а й допомагає людині оволодіти вміннями жити і контактувати з оточенням, змінивши неконструктивне ставлення до світу на ефективну модель співробітництва та взаєморозуміння. Тренінгові вправи розвивають вміння управляти собою, визначати мету та сенс життя, вміння попереджувати та розв'язувати життєві конфлікти. Участь у тренінгу забезпечує оволодіння механізмами саморегуляції та стимулювання процесів духовного самовдосконалення, допомагає кожному учаснику стати більш компетентним, активізує учасників, стимулює інтерес і пізнання, навчання, результат якого досягається у взаємодії всіх учасників тренінгу; можливість відкриття учас-

никами в собі нових можливостей, відчуття того, що вони знають і вміють більше, ніж думали про себе; можливість відкриття інших людей, навчання через взаємодію з ними [9, с. 116]. Обов'язковими компонентами сучасного тренінгу є моделюючі та симулятивні вправи, вправи-енерджайзери, вправи-айсбрейкери тощо.

Поняття «менторінг» має вітчизняний аналог – «наставництво». Це технологія навчання шляхом організації передачі знань від фахівця клієнту. Ментор не просто передає знання, а залучає клієнтів у певну сферу діяльності, допомагає у розвитку особистості ідеєю, підтримкою, порадами й особистим прикладом, займається самоосвітою в сфері соціальної роботи і суміжних сферах. Ментор має постійно вивчати людей, вчитися їх розуміти, обирати правильний спосіб донесення інформації, володіти високим рівнем самоорганізації, бути прикладом для інших. Методами та засобами менторської діяльності можуть виступати майнд-мепінг, брейн-стормінг, міні-лекція, моделююча практична ситуація, тренінг-марафон, навчально-демонстраційна сесія, мультимедійна майстерня компетентності ментора тощо.

Тьюторінг – процес супроводу клієнта під час отримання нового соціального досвіду, засвоєння нових способів вирішення проблемних ситуацій, створення умов для успішної соціалізації, самореалізації і саморозвитку. Сьогодні в Україні поняття «тьюторінг» дедалі частіше використовують для опису певного виду педагогічної та соціально-педагогічної діяльності. Так, О. Рассказова зазначає, що поряд зі звичними шляхами розширення соціального досвіду старшокласників у школі умови інклюзивного навчання надають учневі особливі можливості розвитку суб'єктності через включення до системи тьюторської волонтерської роботи (внутрішньошкільного наставництва, шефства). Тьютор – це насамперед позиція старшокласника, що супроводжує процес розвитку суб'єктності учня через його залучення до різних видів внутрішньошкільної допомоги учням з інвалідністю [8, с. 378].

Важливими для тьютора компетентностями є лідерські здібності, стратегічне мислення, педагогічна майстерність, вміння створювати нові сенси та навчати тощо. Під час тьюторської діяльності доречними є використання соціальним працівником хеппенінгових технік, сторітеллінгу, засобів альтернативної візуальної комунікації та міфодизайну, методики «картки – життєві історії», «книжки – соціальні історії» тощо, що потребує відповідних вмінь.

Не менш дієвим у роботі та професійній підготовці соціального працівника є застосування не директивного шляху розвитку особистості – коучінгу, технології інтерактивного консультування та соціальної корекції, терапевтичної роботи з клі-

ентом. Коучінг – один із найефективніших способів розкриття потенціалу кожної людини, процес, який створюється у тандемі з коучем, дозволяє кожному проявити себе, досягнути максимальної самореалізації.

Важливою характеристикою коуча є наявність власного досвіду в певній галузі та вміння розуміти й інтегрувати досвід клієнта, бажання постійно навчатися, вміння вести комунікацію, лідерські якості тощо. Коучеві необхідно оволодіти навичками проводити комунікативні ігри, інтерактивне консультування, інтерактивні вправи та багато іншого.

Висновки. Загалом, нами було доведено необхідність і можливість впровадження освітніх інноваційних технологій у соціальну роботу, оскільки цього вимагають змінювані умови професійної діяльності фахівців, зокрема: поява нових викликів у соціальній роботі, виокремлення нових категорій отримувачів соціальних послуг, актуалізація інноваційних видів соціальної допомоги, спричинених, у т. ч., і загостренням соціально-політичної й економічної ситуації в країні.

Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери необхідно наблизити до умов майбутньої професійної діяльності шляхом впровадження квазіпрофесійних технологій навчання фахівців.

Серед компетентностей, необхідних для реалізації новітніх напрямів технологізації професійної діяльності соціальних працівників і педагогів (тренінгу, менторінгу, тьюторінгу, коучінгу), провідну роль відіграють вміння створювати нові сенси і навчати, здатність усвідомлювати й інтегрувати нове, вміння створювати простір рівних, толерантне ставлення до клієнтів різних категорій, високі організаційні здібності, стратегічне мислення, педагогічна майстерність, колабораційний підхід, креативність тощо.

Проведене нами дослідження тенденцій впровадження освітньої інноватики в соціальну роботу та процес професійної підготовки фахівців соціальної сфери не є самодостатнім і вичерпаним

і порушує низку пов'язаних проблем. Зокрема, подальшого вивчення потребують питання теоретичної і практичної підготовки викладачів закладів вищої освіти до формування інноваційної компетентності студентів, методичного забезпечення процесу підготовки, підвищення рівня кваліфікації фахівців-практиків у напрямі формування компетентностей лідера-тренера, лідера-тьютора, лідера-коучера, лідера-ментора.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волкова П. Педагогіка : посібник. Київ : «Академія», 2001. 575 с.
2. Гарашкина Н.В. Инновационные образовательные технологии как компонент высшего профессионального образования по направлению «Социальная работа». *Современные проблемы образования*. 2013. № 9 (055). С. 148–155.
3. Данілова І.С. Досвід здійснення інноваційної діяльності в Україні та світі. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 285–289.
4. Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики* : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14–47.
5. Нестеренко А.В. Освітня інноватика як актуальний напрям філософсько-педагогічних досліджень. *Сучасні педагогічні технології в освіті* : збірник науково-методичних праць / ред. Р.П. Мигущенко, Ю.І. Панфілов. Харків : НТУ «ХПІ», 2016. С. 114–121.
6. Нечипоренко Л.С., Пономарьова Г.Ф., Подольак Я.В. Сучасна педагогіка : навчальний посібник. Харків, 2007. 216 с.
7. Покропивний С.Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання. *Економіка України*. 1995. № 2. С. 24–31.
8. Рассказова О.І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія. Харків : ФОП Шейніна О.В., 2012. 468 с.
9. Рассказова П.І. Соціально-педагогічний тренінг як засіб організації діяльності вихователів дошкільного навчального закладу. *Соціальна робота та соціальна педагогіка: виклики сьогодення*. 2015. С. 115–119.